

MIRAN KOMAC

OD PASIVNE K AKTIVNI EMIGRACIJI**(Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine: njen nastanek ter delovanje do potresa leta 1976)**

S tem naslovom mislimo predvsem tole: temeljni elementi politične (sub)kulture se kot oblika zacementiranega zgodovinskega spomina ohranjajo tako okviru populacije, ki ostaja izven migracijskih tokov, kakor tudi znotraj miselnega kroga migrantov. Vendar se zdi, da obstaja med njima bistvena razlika: medtem ko se naložena politična kultura pri "ostajajoči" populaciji ohranja kot statična kategorija, pa lahko pri emigrantih pridobi razvojno komponento. Primerjanje prinešene politične kulture (v prvi vrsti na področju narodnostne identitete) s politično kulturo imigrantskega okolja je pri določenemu sloju emigrantov iz Beneške Slovenije vzbudilo potrebo po primerni valorizaciji elementov narodnostne identitete. In to ne samo v obliki ohranjanja etnično identifikacijskih korenin v imigrantskem okolju v smislu folklornih ostankov, ampak predvsem kot neoporekana možnost izražanja v sferi politike. Drugače povedano: imigratske politične oblasti niso imigrantom nikoli kratile pobud za ohranjanje določenih etničnih identifikacijskih pokazateljev, kar v izvornem okolju ni bila ravno obče sprejeta praksa. Tako se začinja rahljati pomemben negativni element politične kulture Beneških Slovencev - emigrantov: strah pred javnim izkazovanjem etničnih posebnosti, ki ga emigranti - povratniki (resda po "kapljicah") razkrajajo znotraj obstoječe populacije na izvornem področju. Vrednostno izenačevanje slovenske etnične identitete z nacionalno identiteto večinskega (italijanskega) naroda odpira v sferi politike mnoge nove pristope, ki so mnogo manj "brambovski" (v smislu navezovanja na državo matičnega naroda), saj skušajo pri izhodiščnem nivoju političnega delovanja izhajati iz državljske pripadnosti Italiji.

Drugi pomemben nivo se kaže v relativizaciji večkrat omenjenega pojma "italianissimi". Mnogi beneški emigranti so se na začetku političnega delovanja vključevali v furlanske emigrantske organizacije ter so prav v kompariranju njihovih elementov identifikacije z lastnimi ugotavljali, da so vendarle različni kljub skupnemu državnemu izvoru. To je po eni strani prispevalo h krepitvi "izvornih" etničnih korenin, po drugi strani pa je skupna emigrantska usoda omogočala enakopravno sodelovanje med furlanskimi in slovenskimi združenji v odnosu do italijanske države. Da je k temu nedvomno pripomogel že omenjeni "paritetni" odnos med Furlani in Slovenci v odnosu do Italijanov v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, se zdi logično in naravno.

Ko opazujemo migracijske procese znotraj slovenske manjšine v videmski pokrajini v korelaciji z začetki organiziranega združevanja in nastopanja slovenskih emigrantov, se nam iz sociološkega zornega kota nakazuje sledeča ugotovitev:

kot posledica prvega (odhod iz emigrantske družbe) ter predvsem drugega elementa (vključevanje v imigrantsko družbo) migracijske verige, dozori tudi znotraj beneških emigrantov zamisel o združevalni organizaciji. Tako v letu 1968,¹ v švicarskem mestu Orbe ustanovi skupina slovenskih emigrantov

1. Datumi nastanka te organizacije so različni. Nekateri navajajo datum 30. avgust, drugi 31. avgust, tretji pa 31. oktober.

društvo, ki ga poimenujejo "Društvo slovenskih izseljencev Beneške Slovenije/Associazione emigranti Sloveni Friuli-Venezia Giulia".

Vendar "lahkotnost" sociološke interpretacije ne odtehta množice antropoloških, psiholoških ali politoloških faktorjev, s katerimi so se ubadali pobudniki te ideje. Žal je o teh začetkih znanega kaj malo; le iz nekaterih spominskih zapisov izvemo za spekter težav in problemov pobudnikov: "Spominjam se dveh zim, ko smo o božiču hodili po beneških vaseh, v snegu in ledu, da bi organizirali skupščine emigrantov, ki so se vračali k družinam. Koliko nezaupanja smo morali premostiti, pa tudi razne provokacije domačih zaslepljenecv in policije! In koliko veselja in petja do pozne ure ob kozarcu in zvoku harmonike, koliko upanja in navdušenja. Potem so nas pota organiziranja Beneških izseljencev peljala v Švico in Belgijo, tovarne in delavnice, na gradbišča in k rudnikom (...)".²

Refleksije o množici pritiskov in nezaupanja nam istočasno govorijo o obilni meri zavednosti, volje ter celo hrabrosti tistega kroga emigrantov, ki so se podali na pot asociacionizma.

Programski cilji tega društva so bili:

- i. združevanje in povezovanje emigrantov;
- ii. zbiranje in organiziranje prireditev, ki bi prispevale k ohranjanju "prinešenih" kulturnih, folklornih in jezikovnih značilnosti;
- iii. udeležba na različnih manifestacijah, v sodelovanju z ostalimi društvi emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine, katerih smoter je boj za doseg zaščite pravic emigrantov nasploh.

Društveno/družbeno/politično gibanje se je torej najprej pojavilo med tisto emigrantsko populacijo, ki je bila relativno povezana z emigrantskim okoljem in je lasten status obravnavala kot začasen; ta položaj pa je mogoče prekiniti samo, če se na izvornem prostoru emigracije pričnejo odvijati procesi, ki bodo vzpodbujali ekonomske spremembe ne zgolj za zaustavitev emigracije, ampak tudi za reemigracijo.

Pri koncipiranju programa za realizacijo drugega dela migracijske verige je zelo hitro prišlo do povezovanja ekonomskega in etničnega momenta. Tako pridobi program Društva v letu 1970 nekaj dodatnih elementov in ga je mogoče strniti v te točke:

- i. prekiniti proces emigracije;
- ii. zagotovitev zaposlitev v domačem okolju s plačami, ki bodo na evropskem nivoju;
- iii. priznanje pravic slovenski narodni manjšini;
- iv. ekonomski in socialni razvoj področij emigracije.³

Delovanje članov društva (predsednik Marco Petrigh, tajnik Dino Del Medico) je bilo sprva usmerjeno v širjenje članske baze, ki je rasla dokaj hitro kljub dejstvu, da je bilo delovanje v prvem letu omejeno le na Švico.

Od novembra 1969 člani osrednjega odbora pričnejo z informacijsko dejavnostjo; kot dvomesečnik, ciklostiliran bilten, produkt izseljeniškega uma in sposobnosti, izdajajo glasilo "Emigrant", ki ga pošiljajo drugim emigrantom in tudi v domače okolje. Že v tistem času se pojavi tudi ideja o širitvi dejavnosti društva izven meja Švice, celo v prekomorske dežele. Tako je v nekem zapisu

2. "Čuj, tisti tvoji Slovenci so pa zares resni ljudje". Iz Rima piše senator S. Spetič. *Emigrant* (Čedad) Luglio-agosto 1988, str. 1

3. Glej *Emigrant* (Orbe/Vd-Suisse) Leto 2 (1970), št. 5, str. 22

mogoče prebrati, da je bila 28.marca 1970 ustanovljena sekcija v Argentini in nekoliko kasneje še v Kanadi, vendar o njunem delovanju ni mogoče zaslediti nikakršnih vesti, zato je te podatke potrebno jemati z določeno rezervo.

Poleg širjenja same organizacije se kot druga pomembna komponenta kaže povezovanje s statusno sorodnimi organizacijami, ki so jih ustanovili pripadniki furlanskih ali italijanskih emigrantov iz dežele Furlanije-Juljske krajine, kar bo, kot bomo videli kasneje, obrodilo nekaj pomembnih političnih plodov. Udeležba na srečanjih teh organizacij v Fribourgu, Luzernu⁴ in še posebej v Lausanni⁵ ter udeležba na prvi deželni konferenci v Vidmu leta 1969, so jim "prinesla" potrebno priznanje s strani deželne vlade ter s tem možnost aktivne participacije pri poizkusih reševanja emigrantske problematike v sferi "politike". S priznanjem mislimo predvsem na uradno povabilo s strani deželne vlade, da Društvo imenuje svojega člana v deželno konzulto o emigraciji.⁶

Leto 1970 je bilo za društvo pomembno še zaradi dveh dogodkov. Najprej zaradi peticije, ki so jo organizacije emigrantov sprejele 14.novembra 1970 v Lausanni ter jo naslovile na deželni odbor in deželni svet.

Peticijo je podpisalo kakšnih 1.000 emigrantov, pa tudi rezidenčnih delavcev iz Furlanije-Juljske krajine, kar je do tedaj zagotovo ena izmed najbolj množičnih, formalno dokazljivih podpor italijansko-furlanskega življa za priznanje sklopa posebnih pravic slovenski manjšini v Italiji in v Videmski pokrajini še posebej. To dejstvo ostaja kljub temu, da se je razprava o slovenski manjšinski problematiki v deželnem svetu, ki je potekala 9.marca 1972, zaradi takratne volilne geometrije, močno razvodenela!

Drugi omembe vreden dogodek pa predstavlja vključitev društva v SKGZ , kar je bilo opravljeno na osmem občnem zboru SKGZ 29.II.1970 v Trstu.

Leto 1971 se zdi še posebej pomembno v razvoju organizacijskega delovanja emigrantov in to ne zgolj zaradi iniciranja mnogih pobud, ki so prerasle v tradicionalne manifestacije in dejavnosti pripadnikov slovenske manjšine v Videmski pokrajini ter Benečiji še posebej, ampak primarno zato, ker se v politično kulturo dokončno zasidra sledeča sintagma: rešitev emigracije je možna le ob sočasnem razreševanju družbenega statuta Slovencev v Videmski pokrajini (ter še posebej v Beneški Sloveniji). V ta sklop pa primarno sodi ekonomski razvoj tega področja.

Prvi korak se je pokazal 8.maja 1971, ko je Društvo v Orbah (Route Montcherand 11) odprlo nove društvene prostore. O tem dogodku beremo v glasilu Emigrant tole: "Prostore, v katerih bo sedež našega društva smo našli že lani. Najemnina je bila precej poceni, denarja za popravilo pa le ni bilo. Zato smo se zmenili, da bomo kar sami uredili prostore. Najprej smo popravili zidove. Vsi smo v trenutku postali zidarji in sledili nasvetom tistih, ki so največ vedeli. Med nami je bil na srečo tudi mizar, ki je obljubil, da bo poskrbel za opremo. Zmenili smo se, da bomo en prostor posvetili uradu s pisalno mizo, knjižnico in mizo za seje. Iz Trsta so nam nekateri slikarji poslali slike, s katerimi smo okrasili stene (...). V drugem prostoru smo sklenili urediti pravo beneško izbo. Poiskali smo nekaj primernih hlodov, jih zrezali in opilili ter obdali vse stene z lesom. Iz hlodov smo izdelali tudi mize in stole, v kot pa smo postavili za drugo mizo prevrnjen sod. Ob stenah smo postavili beneške luči, ki smo jih seveda popravili in jim

4. Convegno delle Associazioni di Emigranti italiani in Svizzera. Luzern, 24. in 25. 4.1970.

5. Riunione delle Associazioni Friulane in Europa. Lausanne, 14. november 1970

6. Konzulta je bila ustanovljena na podlagi deželnega zakona št. 24 z dne 26.6.1970

dodali električne žarnice, v sobo pa smo dali še različne domače predmete, ki smo jih med počitnicami prinesli od doma: na zidove smo poleg luminov obesili še staro violino, ponoče, majhen koš, grablje, motiko in pikon, na okna smo postavili kravje zvonce, na polici pa leži še sodič z vinom, solnjak, malen za kafe in "capres" (likalnik). En kot je še namenjen kolovratu, ki ga mora eden od naših prinesiti od doma.⁷

Istočasno pa se že pripravljajo potrebni koraki za dejanski prenos sedeža društva v beneško okolje. V enem izmed kronoloških pregledov delovanja Zveze je namreč zapisano, da je bila v letu 1971 "uradno odprta pisarna centralnega sedeža v Čedadu, ki ga je vodil emigrant povratnik".⁸ Določena neusklajenost z empiričnimi podatki izvira iz dejstva, da je prenos sedeža društva potekal pod okriljem ustanavljanja Patronata I.N.A.C. V Čedadu, ki ga je vodil Ado Cont, v tistem času tudi tajnik Društva slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije. Sam patronat I.N.A.C.⁹ je pričel z delom jeseni leta 1971, uradna otvoritev sedeža pa je bila 16.12.1972, v ulici IX.Agosto 8, ki bo nekaj let kasneje tudi formalnopravno postal osrednji sedež Društva.

Otvoritev sedeža v Orbah je bila priložnost, da se ponovno pretrese in dopolni program Društva, ki postaja vse bolj konkreten, po zahtevah pa za beneško-slovenske razmere tako radikalen, da so se že začeli pojavljati glasovi o "lahkotnosti" biti zaveden Slovenec v Švici, da pa se morebitna vrnitev skoraj vedno sprevrže v oportunistično molčanje zaradi obstoječih razmer.

Program "desetih točk" je mogoče skicirati približno takole:

1. deželne oblasti morajo zagotoviti sredstva ter izdelati ustrezne pobude za ohranjanje ljudi na lastni zemlji in s tem zmanjšati izgubo najvitalnejših sil slovenske manjšine, ki se preko emigracije potujčujejo po vsej Evropi. V tem smislu mora dežela dati pobudo za načrt valorizacije "slovenskih" področij, s čimer so povezani načrti za turistični razvoj, načrti za pomoč individualnim kmetijskim proizvajalcem, organizacijski načrt za ustanovitev različnih zadrug, načrti za pogozditev in hidrogeološko ureditev; in nenazadnje, izdelati je potrebno načrt za investicije IRI-ENI, s čimer bi zaposlili rezidentno delovno silo, istočasno pa bi omogočili povratek emigrantom;

2. v vse osnovne in srednje šole v krajih, kjer živijo Slovenci je potrebno uvesti poučevanje slovenskega jezika najmanj pet ur tedensko. Poleg tega je potrebno poučevati slovenščino še na učiteljsku v Špetru, strokovnih šolah in v vrtcih;

3. poučevanje v šolah na področju kjer živi slovenska populacija je treba poveriti krajevnim učiteljem, ki poznajo jezik učencev in so ga sposobni poučevati. V župnijah, kjer živijo Slovenci, pa mora duhovnik poznati krajevni jezik;

4. čimbolj je potrebno omejiti vojaške služnosti, ki močno ovirajo nastanek vsakršne pobude za gospodarski in socialni razvoj tega področja;

5. občinski uslužbenci v Beneški Sloveniji morajo biti sposobni, da poslušajo s slovensko javnostjo v slovenskem jeziku;

6. priznati je potrebno izvirna slovenska imena krajev, kjer prebivajo Slovenci ter postaviti dvojezične table ob vhodih v vasi;

7. priznati je potrebno izvirne slovenske priimke ter dati vsem prebivalcem Beneške Slovenije možnost, da brezplačno prevzamejo izvirni priimek;

7. Končno ima naše društvo svoj sedež. Emigrant (Trst, Orbe) oktober 1971, št.1 str.4

8. 15 liet dela Z.B.I./1968-1983./Pripravil Ado Cont. Ciklostilirano gradivo, V dokumentaciji INV

9. I.N.A.C. - Istituto Nazionale Alleanza Contadina

8. finančno je potrebno podpreti ustanovitev slovenske knjižnice, centra za etnografske, toponomastične in zgodovinske študije s področja, kjer živi slovenska narodnostna manjšina;

9. preosnovati in okrepati je potrebno družbo Friulia, ki mora predvsem upoštevati potrebne zemljiške interese slovenske skupnosti;

10. osrednja državna vlada mora nameniti, na podlagi člena 50. deželnega statuta, izredne finančne prispevke kot delno nadomestilo za povračilo škode, ki so jo vojaške služnosti prizadejale deželnemu razvoju. Del teh sredstev pa je treba investirati na področju, ki je bilo zaradi teh služnosti še posebej prizadeto: Beneški Sloveniji.

Zdi se sicer, da je bilo nekaj zahtev oblikovanih pod močnim vplivom (vplivom) delovanja slovenskih organizacij, ki so delovale izven Videmske pokrajine in je bila zatorej njihova realizacija močno vprašljiva (in je še danes); toda ostaja dejstvo, da je bil s tem postavljen okvir delovanja mnogim bodočim organizacijam slovenske manjšine v Videmski pokrajini. S to družbeno-politično disperzijo ciljev pa je možnost njihove realizacije mnogo realnejša.

Leta 1971 zaznamuje še nekaj drugih pomembnih, v bodoče tradicionalnih, dogodkov: organizacija seminarja slovenskega jezika za beneške izseljence v Trstu, 1. srečanje emigrantov v Subidu (25. in 26. julij), kulturno srečanje na Matajurju (8. avgust) in šagra "Bandimjica" v Čeneboli (4. in 5. september). Najpomembnejši dogodek pa je gotovo prvi sestanek predstavnikov vseh sekcij društva in članov glavnega odbora¹⁰, ki je bil 12. septembra v Orbah.

Programsko ni bilo dodanega nič novega v primerjavi s tistim, kar smo dosedaj zapisali, zato pa je bil ta sestanek priložnost za obračun dosedanjega triletnega dela ter za izvedbo nekaterih organizacijskih novosti.

Pomembna novost delovanja se kaže v povečanem trendu ustanavljanja novih sekcij v Beneški Sloveniji, ki naj prispevajo svoj delež pri usposabljanju kadrov in osveščanju domačinov za množične in pogumnejše nastope pred javnimi oblastmi. Zato pride do dopolnitve dosedanjega imena društva, ki nosi ime Društvo Slovenskih Izseljencev iz Beneške Slovenije in njihovih družin /Associazione Emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia e loro Famiglie.

Povezava z SKGZ privede do realizacije še ene pobude: tiskanja glasila "Društva slovenskih izseljencev..." v sodelovanju z Založništvom tržaškega tiska, s čimer preraste poprejšnji Bilten v pravi časnik z ambicijami po mesečnem izdajanju. Toda že takoj po izidu prve številke (oktober 1971) se to sodelovanje zaradi tehničnih in finančnih problemov prekine, tako da je potrebno na naslednjo številko čakati dobrega pol leta, ko se zopet tiska v Švici.¹¹

10. Na tem sestanku je bil izvoljen nov osrednji odbor Društva, sestavljen iz 42 članov. Ožje vodstvo so sestavljali:

predsednik: Marko Petrigh

podpredsednik: Nadja Kriščak, Viljem Černo

tajnik: Ado Kont

podtajnik: Dino Del Medico

blagajnik: Silvio Feletigh

namestnik blagajnika: Ferruccio Sturam

11. Emigrant. Bollettino dell' Associazione Emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia e loro famiglie/Glasilo društva Slovenskih Izseljencev iz Beneške Slovenije in njihovih družin.

Uredništvo: Rte Monteherand 11, 1350 Orbe (VD), Suisse

Uredniški odbor: Marko Petrigh (odgovorni urednik), Pio Cragnaz, Aldo Binutti, Renzo Del Medico, Silvio Feletigh, Armando Binutti, Elio Vogrig, Ado Cont (urednik)

Konec leta (december 1971) je zaznamovan še z veliko manifestacijo emigrantov iz Furlanije-Julijske krajine v Vidmu, ki so se je udeležili tudi slovenski emigranti. Menda je bilo to prvič, da so meščani imenovali Slovence, opremljene s transparenti v slovenskem jeziku, s pravim imenom in ne "sclafs", kakor so navadno zaničevalno označevali vsakogar, ki je priromal iz Beneške Slovenije.

V letu 1972 se nadaljujejo vsi organizacijsko-vsebinski trendi delovanja, ki so bili začeti v prejšnjem letu. Tako tudi v tem letu priredijo dan emigranta (Subid, 28.-30. julij 1972) ter tečaj slovenskega jezika za emigrante, ki se ga udeleži 35 emigrantov oziroma članov njihovih družin (Crikvenica, 2.-9. avgust 1972) ; širi se tudi organizacijska struktura, saj sta v tem letu ustanovljeni sekciji društva v Milanu (20. maj 1972)¹² in v belgijskem Taminesu (17. september 1972).¹³ Ta organizacijska razvejanost je rodila potrebo po sklicu 2. zbora predsednikov in aktivistov Društva (Obre, 7. oktober 1972). Na tem sklicu se posebej poudari moment ekonomskega razvoja ter vloga in pomen matičnega naroda, kar predstavlja pomemben dodatek dosedaj oblikovanemu programu in delovanju društva. Oba elementa sta dobro razvidna iz govora predsednika društva Marka Petriha, ki ga je imel ob tej priložnosti: "(...). Ko govorimo o perspektivah našega narodnega obstoja moramo reči, da je ta odvisen tudi od gospodarskega in splošnega razvoja države, ki nam nudi streho - v Italiji se danes govori o reformah, ki ne pridejo nikdar - še bolj pa je naš obstoj odvisen od gospodarskega napredka matične domovine. Vse drugačne perspektive nudi namreč manjšini močnejša, naprednejša in bogatejša, kot pa revna in nesposobna matična domovina.

Ko govorimo o perspektivah našega narodnega obstoja moramo govoriti tudi o gospodarskem razvoju naše zemlje. Gospodarski razvoj mora ustaviti našo emigracijsko krvavitev, ki nam izpraznjuje našo zemljo. Izseljevalni pojav je za našo manjšino strahoten udarec. Gospodarski razvoj nas bo tudi rešil pred absurdnimi kompleksi nemoči ali manjvrednosti, ki žulijo marsikaterega od nas. Ekonomski faktor je v življenju neke manjšine tako važen dejavnik, da je težko ne govoriti o njem. Ta faktor je pogostoma moment, ki pogloblja obstoječa nasprotja med narodno večino in manjšino. Ker je namreč močna ekonomska diferenciacija med dvema narodnostnima grupacijama, se rado dogaja, da nastopa močnejša večinska grupacija kot izkoriščevalka druge: takšno stanje morejo odpraviti le adekvatno urejane ekonomske razmere. Navadno priznanje narodnostnih pravic ne more biti določeni manjšini še zadostno merilo pri realizaciji učinkovite enakopravne situacije, če ni zraven še ekonomske paritete".¹⁴

Člani društva so delovali tudi "navzven", kar gre pojmovati kot razvijanje sodelovanja na eni strani s sorodnimi stanovskimi organizacijami furlanske manjšine oz. Italijanov, po drugi strani pa ohranjanje in razvijanje stikov s predstavniki italijanskih oblasti. V ta okvir sodi sodelovanje v že omenjeni "konzulti za emigracijo (Consulta regionale dell' emigrazione), ter v letu 1972 tudi sestanek z

12. Odbor sekcije so sestavljali: Renato Tracogna (predsednik), Armando Binutti (tajnik), Ernesto Celotti (blagajnik), Franco Tracogna in Mario Seubla (člana)

13. Odbor sekcije so sestavljali: Alfredo Cicigoi (predsednik), Dario Canalaz (sekretar), Antoni Lauretig (blagajnik), Giuseppe Vogrig in Gianni Clinaz (člana). Formalno je bil sedež sekcije odprt šele 31. marca 1973.

14. Govor našega predsednika 7. oktobra v Orbe (Švica). Marko Petrih: "Potrebna je odločnost in odprtost". Emigrant (Orbe) november-december 1972, str. 4

italijanskim veleposlanikom v Švici, Figarollom di Gropellom (Bern, 9. september 1972).

Iz dokumenta, ki so mu ga člani osrednjega odbora društva izročili, se da razbrati pomembno antropološko značilnost emigrantskega prostora in v tej zvezi vlogo ter pomen emigrantov za etnični razvoj dela slovenske manjšine, ki živi v Videmski pokrajini. Ta pomemben pasos se glasi: "(...) šele sedaj, ko živimo zunaj našega ozemlja smo se zavedli, kako živijo drugi; tega so se zavedli tudi tisti, ki živijo v drugih deželah in velikih italijanskih mestih. Lahko je ugotoviti razliko v odnosu do pravic, ki so jih deležni Slovenci v Beneški Sloveniji in državljani v drugih delih Italije. Pri nas, čeprav naše delovanje ni v najmanjšem nasprotju z Ustavo in veljavnimi zakoni, se različni funkcionarji (...) ne zadovoljujejo samo s paternalističnim odnosom do demokratičnih pravic, ki jih obravnavajo z njim lastnimi kriteriji, ampak (celo) zelo natančno registrirajo in spremljajo naše delo, naša potovanja, naše združenje (in) tiste, ki nas obiskujejo. Ti predstavniki oblasti počnejo to povsem odkrito, saj želijo, da bi naši ljudje čutili budno oko, ki nadzoruje od zgoraj; (tako) želijo (našim ljudem) vcepiti strah v kosti, zaradi česar bi prenehala vsakršna aktivnost, ki bi bila tako ali tako definirana kot "protidržavna" (anti-nazionale) in v nasprotju z "varnostjo države".

Več kot stoletno ustrahovanje je tako globoko zarezano v zavest naših ljudi, da za ustvarjanje demokratičnega vzdušja, ki ga določa Ustava, ne zadošča samo, da se opustijo dosedaj prakticirane metode, ampak morajo ti isti predstavniki oblasti prepričevati (prepričati) naše ljudi, da bi se lahko poslužili obstoječih pravic.

In prav mi emigranti smo tisti, ki neprestano podpiramo takšne zahteve, mi, ki smo se na tuji zemlji otreli strahu; in hočemo, da se ga otresejo tudi tisti, ki so imeli srečo, da so ostali doma".¹⁵

Pričetek leta 1973 zaznamuje "Dan emigranta", prireditev, ki jo je društvo organiziralo skupaj s kulturnim društvom Ivan Trinko in duhovniki društva Dom ter se je vršila 6. januarja v čedadskem gledališču Ristori. Iz pozdravnega govora Ada Conta je pomemben predvsem tisti del, ki odkriva vlogo in pomen društva v tem obdobju delovanja: "Kolikokrat je bila naša dobra in poštena Benečija bičana in križana, ker smo bili premehki, ker nismo znali reči kruhu kruh, ker nismo znali pogumno braniti jezika naših mater! Toda danes skupno potrjujemo, da smo in da bomo!

Zatorej, bratje bodimo trdni, ker je naša pot prava. Mi, emigrantje, pa bomo še naprej delali po vseh krajih sveta, da bodo še drugi narodi spoznali kako smo spoštovani na rojstni zemlji. Trudili se bomo, da bodo vsaj naši sinovi lepše živeli na naši prelepi zemlji."¹⁶

V sklop "popularizacije" teh idej in Društva kot njihovega nosilca sodijo aktivnosti, ki jih je društvo organiziralo: prireditev pod naslovom Festa degli emigranti/Praznik emigrantov v belgijskem mestu Tamines 21. marca 1973 ob svečani otvoritvi sedeža sekcije, ko je predsednik društva Marco Petrigh dejal: "Praznik emigrantov v Taminesu ni navaden praznik. To je praznik slovenske kulture v Evropi, to je evropski praznik malega naroda pod Matajurjem, ki se združuje

15. L'Ambasciatore d'Italia a Berna ha ricevuto la nostra delegazione. Emigrant (Orbe) september-oktober 1972, št. 4, str. 2. O vlogi in pomenu društva velja na tem mestu spomniti na članek dr. Karla Šiškoviča v Naših razgledih (Ljubljana), 24. 11. 1972.

16. Giorno dell'emigrante. Dan emigranta, Cividale/edad 6.1.1973. Emigrant (Orbe) Švica, januar-februar 1973, str. 3.

izven svoje domače dežele, ker so ga reakcionarne in konservativne sile pogonale iz nje, da bi umrl in v nekaj letih izginil. Pa so se motili: bolj krepak in zavesen je kot prej, ker je v svetu spoznal, da imajo povsod drugod narodi svoje pravice in da so vse druge narodne manjšine boljše zaščitene kot mi".¹⁷ In res bi lahko potrdili, da je bil ob tej priložnosti prezentiran "košček slovenske kulture", saj sta v kulturnem delu programa sodelovala mešani pevski zbor Rečan iz Ljes in Stalno slovensko gledališče iz Trsta.

Tako se preko sodelovanja članov Društva na dvodnevnem posvetu v organizaciji "Pal Friul", ki je potekal v Turinu pod naslovom "Tribuna o problemih furlanske emigracije" 1. aprila 1973, približujemo 3. srečanju emigrantov (Subid, 4.-6. avgusta 1973). Ta praznik ni toliko pomemben zaradi prikaza dejavnosti opravljenih na tem shodu, ampak predvsem zato, ker se je ob njegovem prirejanju pojavilo nekaj indicov specifičnih elementih politične kulture znotraj dela slovenske manjšine v Benečiji. Osvetlimo to misel s konkretnim primerom: ob koncu leta 1970 se je oblikoval v Subidu krožek poimenovan "Klub domotožja". Njegovi temeljni cilji so bili predvsem v intenziviranju relacij/odnosov med emigranti in rodno zemljo, dajanje informacij o delovnih mestih v občini Attimis/Ahten in njegovi bližnji okolici, posredovanje informacij o ukrepih sprejetih v korist emigrantov ter organiziranje praznika emigrantov ob proslavljanju vaškega zaščitnika Sv. Ane.

Toda že takoj po prvi prireditvi leta 1970 so se znotraj kluba vnele polemike zavoljo tega, ker so nekateri člani Kluba hoteli striktno ločiti politično vprašanje od emigracije z geslom: praznik emigrantov da, politika ne! Pojava sta seveda močno povezana, zato je razumljiv odgovor sekcije Društva slovenskih izseljencev iz Subida, da če je emigracija vprašanje politične izbire, "ali potem imamo ali ne pravico vprašati naše ljube oblasti, kateri činitelj nas žene k močnejšemu odhajanju? Praznik emigrantov ne sme služiti samo za to, da se napolnimo z vinom in naredimo kake štiri poskoke, potem pa pozabimo na vse".¹⁸

V tem "kotičku za emigrante", namenjenemu seveda širši tam živeči populaciji, so zapisali še eno pomembno dejstvo: "Pred nekaj leti je nastalo Društvo slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije, njegov namen pa je bil pridobiti si nazaj vsaj delno nekaj pravic. Tudi zavoljo tega so nastale številne polemike. Člane tega društva so označili celo za "rdeče brigade", vrhu vsega je bilo rečeno, da članom ne bodo dali ničesar, samo na občini bodo zapisali poleg njihovega imena posebno znamenje, rdečo zvezdico. Ničesar ne bodo dobili, so rekli ... toda kaj sploh imamo do danes? V Subidu ni niti vode, zato je torej treba molčati in umiti se je treba, iti na potok in enako plačevati takse za vodo, da bi ne bili zaznamovani z rdečo zvezdico."¹⁹

Morda gre tudi v tej miselnosti iskati vzrok, da so se mnoge dejavnosti Društva odvijale izven avtohtonega teritorija. Po drugi strani je radikalnost delovanja Društva močno nenavadna za tradicionalno percepcijo politike, znotraj katere je bilo tej populaciji vsiljeno stališče o njihovi marginalnosti in iz tega zornega kota obravnavana "benevolentnost" oblasti kot nujnost.

Indica za razmišljanje v tej smeri sta seminar slovenskega jezika, ki ga je Društvo v tem letu organiziralo že tretjič, tokrat v Izoli, ter 1. kongres Društva. Ta je potekal v švicarskem mestu Obre 3. novembra 1973 pod geslom "Za novo

17. Tamines-košček Benečije v Belgiji. Matajur (Udine) 15. april 1973, str.1

18. Dogovor s Subidom. Matajur (Videm) 15.-30. julij 1973, str. 7

19. Isti vir, str.7

Benečijo/Per una nuova Slavia Friulana". Kongres je, v vsebinskem smislu, potrdil dosedaj uveljavljene koncepcije; v sami organizacijski strukturi je bilo, kot posledica nastanka številnih sekcij, potrebno izvesti določene spremembe: končni rezultat se pokaže, vsaj navzven, v spremembi imena organizacije, ki poslej nosi naslov "Zveza izseljencev iz Beneške Slovenije/Unione emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia".²⁰

Gospodarska in z njo povezana družbena kriza, ki je v letu 1974 zadobivala v zahodni Evropi vse ostrejša karakteristika, je postavila osnovo delovanja Zveze v tem in naslednjih letih. Gospodarska recesija in z njo povezano krčenje števila delovnih mest, je pri delih populacije imigrantskih držav sprožalo zahtevo po krčenju števila imigrantov; te zahteve, še posebej poudarjene v Švici, kjer je bila italijanska imigracija še posebej številna in pod "udarom" tudi zaradi nečlanstva Švice v EGS, so terjale močno agilno delovanje Zveze, ki je bilo usmerjeno tako na državo imigracije, kakor tudi na emigrantsko državo (Italijo) z zahtevami po drugačnem obravnavanju emigracije, drugačnem koncipiranju gospodarskega in družbenega razvoja, znotraj katerega ne smejo izostati razvojni problemi "prvobitnega vzroka" - Beneške Slovenije.

Prva tovrstna priložnost se je pokazala na Evropskem shodu italijanskih emigrantov, ki so ga pripravile organizacije emigrantov v Švici meseca februarja 1974. Kraj ni bil izbran naključno, saj je bila prav Švica država, kjer so italijanski emigranti imeli najmanj pravic nasploh, pri čemer so t.im. sezonski delavci predstavljali še posebej nezavidljivo kategorijo, znotraj katere so slovenski delavci pomenili precejšen del.²¹ Teme, ki so bile na tem srečanju v ospredju, so najprej zadevale revizijo italijansko-švicarske pogodbe, v mnogočem zastarele in v mnogih določilih anahronistične, nadalje zahteve po svobodni in ne prisilni emigraciji, sklic vsedržavne konference o emigraciji, izboljšanje italijanskih šol v deželah emigracije in kar je še posebej pomembno, zahteva po slovenski šoli za izeljence iz Beneške Slovenije (to zahtevo so predstavniki Zveze, oz. takrat še Društva zapisali v že omenjenem dokumentu, ki so ga izročili italijanskemu veleposlaniku v Švici).

Nadaljevanje izgrajevanja teh zahtev je sledilo na sestanku predstavnikov emigrantskih organizacij v Milanu 16.3.1974, da bi na sestanku v Vidmu 4. in 7. maja 1974 predstavniki organizacij Zveze beneških izseljencev, ALEF, ACLI/ERAPLE in PAL Friuli razpravljali o posebni platformi za razreševanje problemov emigracije, ki so, kakor so poudarili, socialni, kulturni in ekonomski. Poudarili so tudi vlogo in pomen deželnega zakona št. 24/70, vendar so temu

20. Na kongresu je izvoljen tudi novi izvršni odbor:

Marco Petrigh (predsednik), Alfred Cicigoj (1. podpredsednik), Luciano Feletig (2. podpredsednik)

Tajništvo: Ado Cont, Viljem Černo, Dino Del Medico, Silvio Feletig (blagajnik)

Delegata v deželni konzulti za emigracijo: Alfred Cicigoj, Luciano Feletig

Delegat v veznem odboru "Colonie libere italiane" v Švici: Pio Craganz

Delegat v vsedržavnem svetu (INTESA) za emigracijo Aldo Binutti

21. V skladu z novimi švicarskimi zakoni, ki so stopili v veljavo v letu 1974, sezonski delavec ne more priti v Švico pred 1. aprilom in jo mora zapustiti najkasneje do 18. decembra. Tako ne more ostati v Švici 9 mesecev, kar bi mu po 5. letih sezonskega bivanja dalo možnost za pridobitev celoletnega delovnega dovoljenja (švicarsko-italijanska pogodba je namreč določala, da imajo pravico do letnega dovoljenja tisti delavci, ki so v Švici delali v petih letih 45 mesecev); sezonski delavec ne sme pripeljati s seboj družine, prav tako mora delati vedno pri istem podjetju; prav tako je prepovedano njihovo združevanje v stranke.

zakonu istočasno očitali, da je močno nedodelan ter v mnogih segmentih neoperativen in zato kaj malo uporaben pri povratku emigrantov. Rezultat tega spoznanja je predlog sprememb in dopolnil omenjenega zakona, ki ga posredujejo deželnim oblastem.

Intenzivno sodelovanje med različnimi organizacijami se nadaljuje tudi v bodoče. Že junija meseca se v Zurichu (15.6.1974) ponovno sestanejo predstavniki teh organizacij, ki v organizacijskem smislu najprej oblikujejo skupno koordinacijsko telo (Comitato di coordinamento delle associazioni dell' emigrazione del Friuli-Venezia Giulia), pripravijo pa tudi nekaj dokumentov, ki naj bi jih sprejeli na II.srečanju emigrantskih organizacij iz F.JK (1.srečanje je bilo, kakor smo že omenili leta 1969 v Freiburgu).

Do tega sklica bo potrebno počakati še nekaj mesecev. Vendar čas do tedaj ni bil tek v prazno, ampak je bil izpolnjen z nekaterimi pomembnimi aktivnostmi in dogodki, tako v pozitivnem, kot tudi negativnem pomenu. Najprej je to zagotovo leto, ko se centralni sedež Zveze prenese v Čedad (via IX. Agosto 8), čeprav so obstajali najprej nameni, da bi sedež Zveze prenesli v Zuerich, kar so na sestanku osrednjega odbora v Orbah 13.junija tudi sklenili. Primarni razlog naj bi bil v tem, da so v Zuerichu že imele svoje sedeže ostale organizacije beneških emigrantov. Dodaten razlog pa gre iskati v pešanju aktivnosti emigrantov v tem delu Švice, ki nastopi kot posledica reemigracije nekaterih politično aktivnih emigrantov, ob istočasni večji aktivnosti emigrantov v nemško govorečem delu Švice. Končni rezultat teh razprav pa se kaže zgolj v ustanovitvi nove sekcije Zveze, ki jo ustanovijo v Zurichu 29.junija. To je obenem tudi leto, ko se pričenjajo zapleti pri izdajanju glasila Emigrant, kar v končni fazi privede do prenehanja njegovega izhajanja.

Seveda ne gre pozabiti na pozitivne akcije: organizacijo Dneva emigranta (Čedad, dvorana Ristori, 6.januarja 1974), tradicionalnega tečaja slovenskega jezika, ki se ga udeleži skupina 40 emigrantov (Izola, 7.-15.avgust) in sodelovanje na konferenci o manjšinah v Trstu. Toda nič manj pomembne niso bile aktivnosti, ki so zadevale položaj emigrantov v tujini, spremljanje razvoja političnih procesov na ožjem področju emigracije in posredno s tem vloge emigrantov ter nenazadnje dejavnosti, v povezavi z ostalimi emigrantskimi organizacijami, za zaustavitev toka emigracije ob istočasnem priznanju obstoja ter pospešenega razvoja slovenske manjšine v Videmski pokrajini.

Prvi vidik je zadeval predvsem akcijo proti dotedaj že tretjemu poizkusu švicarskih konzervativnih sil (imenovan "referendum Schwarzenbach"), da radikalno zmanjšajo število tujih delavcev v tej državi. Možen uspeh tega referenduma bi pomenil katastrofalne posledice za emigrante iz Videmske pokrajine in v tem okviru tudi za Slovence, šaj je bilo v Švici, po podatkih ISTAT, v tem času 32.000 emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine. Zato je toliko bolj razumljiva zahteva emigrantskih organizacij, naslovljena na vse instance političnega odločanja v deželi, naj vendar končno sprožijo ustrezne korake in to ne samo v korist razrešitve zapleta, ki bi nastal po 20.oktobru (dan izvedbe referenduma), ampak predvsem za ustvarjanje potrebnega števila delovnih mest na deželni ravni. Rezultat tovrstnih razmišljanj je dokument, ki so ga emigratske organizacije sprejele avgusta meseca v Aarau ter so ga naslovile na že omenjene institucije.

Šestletno organizirano delovanje emigrantov iz Beneške Slovenije je zagotovo obdobje, ko bi se morale kazati (nakazovati) prve refleksije v emigrantskem okolju, predvsem v smislu spreminjanja politične kulture in tradicionalnih obraz-

cev političnega obnašanja, ki so ohranjali "razredni" kot narodnostni status quo. Empiričnih raziskav na to temo žal nimamo, vendar je mogoče iz nekaterih posrednih podatkov sklepati o (prosvetiteljski) vlogi in pomenu emigrantov za slovensko skupnost v celoti. Za leto 1974 se nam kot pomemben indic kaže referendum o razporoki, ki se je vršil v Italiji 12. maja z namenom, da bi odpravili zakon o razporoki, sprejet 1. decembra 1970 (Zakon Fortuna-Bastini, poznan tudi pod imenom "piccolo divorzio all' italiana"). Referenduma se je poslužila Krščanska demokracija, ki je tudi ob sprejemanju zakona, skupaj z MSI, glasovala proti sprejetju.

Organizacije emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine niso sicer izdale nobene vsebinskega navodila, saj so na že omenjenem sestanku v Milanu od vlade zahtevali le, da emigrantom omogočijo udeležbo na referendumu. Vodilna struktura v okviru Zveze beneških izseljencev (ali vsaj dobršen del) pa se je aktivno postavila na stran tistih, ki so hoteli zakon ohraniti. In to predvsem zato, ker se je za njegovo odpravo bojevala Krščanska demokracija (ob podpori delovne Cerkev), na oblasti v Italiji že ves čas po vojni, pod vlado katere "Slovenci v Beneški Sloveniji niso mogli dobiti niti najbolj elementarnih narodnostno manjšinskih pravic - prav nasprotno".²²

Izidi tega referenduma sicer ne kažejo globokih revolucionarnih sprememb, vendar nekoliko bolj poglobljen razmislek odkriva, da so se na tem teritoriju pričeli odvijati določeni procesi, ki govorijo o postopnem osamosvajanju slovenske populacije. Na to nas opozarjajo tako neplebiscitarne zmage "referendovcev" tudi v tistih občinah, kjer beležimo pretežni "DA", kakor tudi precejšnja abstinenca, ki nastopi zaradi neudeležbe emigrantov na referendumu. Zato velja razmišljati o nezanemarljivem pomenu gibanja emigrantov, kar se bo še posebej pokazalo v naslednjih, po potresnih letih, skozi drugačno politično organiziranost, na primer.

Omenimo še, da se je referendum o razporoki v Italiji končal z zmago sil, ki so ta zakon želele ohraniti kot obče civilizacijsko načelo; prav tako pozitivno se je končal referendum o tuji delovni sili v Švici, ki je delavcem iz Italije prinesel precejšnje olajšanje, vendar je bil istočasno tudi vzpodbuda za še aktivnejše delovanje za rešitev problemov "prisilne" emigracije. V to smer je bilo naravnano drugo vseevropsko srečanje emigrantov iz F-Jk (Convegno Europeo Lavoratori Emigranti del Friuli-Venezia Giulia), ki je potekal v Zurichu 2. in 3. novembra 1974, ob aktivnem sodelovanju Zveze beneških izseljencev. Najpomembnejši rezultat je skupen dokument emigrantskih organizacij, ki podaja skozi analizo položaja v deželi platformo zahtev za spremembo dotedaj veljavnih kriterijev za gospodarske in socialne posege; ne gre zanemariti, da v točki f/ dokument zahteva uradno priznanje slovenske narodne manjšine v Videmski pokrajini ter razširitev nanjo vseh zakonov, ki jih predvideva 6. člen italijanske Ustave.

Ta zahteva je bila potrjena tudi na drugi deželni konferenci o emigraciji, ki je potekala v Vidmu 28. decembra 1974 pod geslom: "Enotna obveza emigracije z deželnim delavskim gibanjem - popolno zaposlitev - za boljši razvoj Furlanije-Juljske krajine". Zelo pomembno je, da so zaključke konference, in s tem tudi obvezo po priznanju slovenske manjšine v Videmski pokrajini, podprle tudi vse tri sindikalne organizacije in deželni obdornik za javno vzgojo Carlo Volpe.

22. Dino Del Medico: Il 12. maggio. Inpendiamo la svolta a destra. Emigrant (Čedad) 15.-30. april 1974, str. 2

Že tradicionalni začetek vsakoletnega delovanja Zveze Beneških izseljencev je tudi v letu 1975 predstavljal "Dan emigranta", organiziran v čedadskem teatru Ristori, 6. januarja, ki je prerasel, ob sodelovanju tudi drugih kulturnih društev Slovencev iz Videmske pokrajine, v pravi "dan zahtev beneških Slovencev" po priznanju narodnostnih, gospodarskih in socialnih pravic. Do tedaj najštevilnejša prisotnost slovenskega življa na tej manifestaciji je po eni strani kazala na naraščajočo osveščenost, po drugi pa napovedovala nekatere dogodke (v tem in prihodnjih letih) kot bistveno nove kvalitete delovanja na tem teritoriju (n.pr. poraz KD in vzpon lokalnih list na junijskih regionalnih volitvah, "zgodovinski" sklep pokrajinskega sveta z dne 9. decembra o sklicu pokrajinske konference o manjšinah, volilni uspehi Slovencev (Chiabudini, Petričič), premiki znatraj katoliške lokalne cerkve, itd.

Kljub nedvomno naraščajočemu pomenu kulturnih društev v Beneški Sloveniji je Zveza beneških izseljencev še naprej ohranjala pomembno vlogo pri propagiranju "beneško-slovenskega vprašanja" izven avtohtonega teritorija poselitve, saj so za to imeli prav izjemne možnosti tako preko sodelovanja z ostalimi organizacijami izseljencev iz Furlanije-Julijske krajine oz. njihovega skupnega koordinacijskega odbora, preko sodelovanja na različnih manifestacijah, ki so jih te organizacije prirejale, kot tudi preko mreže sekcij, razvejanih predvsem v Švici in Belgiji.

Prvo večje srečanje, na katerem so emigrantske organizacije opozorile, da pomeni globalno rešiti probleme emigracije v deželi istočasno tudi reševanje sklopa posebnih pravic slovenske manjšine, je predstavljalo zasedanje deželne konzulte za emigracijo, ki je zasedala v Pordenonu 25. februarja 1975.

Na zasedanju Konzulte, sklicane pred vsedrjavno konferenco o emigraciji, so emigrantske organizacije in društva predstavile obsežen dokument, iz katerega je razvidno, da se kot del razvoja emigrantske družbe mora valorizirati in ohraniti tudi etnični, kulturni in jezikovni pluralizem v deželi. V okviru te vizije pa je "potrebno podčrtati potrebo po uradnem priznanju slovenske narodne manjšine tudi v Videmski pokrajini".

S to popotnico sta predstavnika Zveze beneških izseljencev (Dino Del Medico, Ado Cont) odšla v Rim na prvo vsedrjavno konferenco o emigraciji (Conferenza nazionale dell' Emigrazione, Roma 24.2.1975).

Ne glede na to, da Zveza ni bila uradno povabljen na konferenco ter da sta predstavnika Zveze formalno nastopala v okviru drugih organizacij (Ado Cont), oziroma kot "aktivni opazovalec" (Dino Del Medico), je bila njuna prisotnost pomemben prispevek k promociji beneške nacionalne problematike na vsedrjavni ravni.

Na tej poti ni bila pomembna le listina, ki sta jo konferenci predložila (in jo je ta tudi sprejela) oba predstavnika, ampak tudi govor Ada Conta v I. komisiji, v katerem je opozoril na dramatičen položaj tega teritorija: "Na tem ozemlju Videmske pokrajine živi slovenska manjšina v izredno težkem položaju. Zadosťuje samo podatek, da znaša osebni dohodek v Benečiji 90.000 lir in da je eden najnižjih v Italiji. 70 odstotkov prebivalstva se je izselilo (...) to prebivalstvo živi v tem težkem položaju samo zato, ker govori jezik, ki ni italijanski (...). V dolini Aosta francoska manjšina dela in živi v miru na svoji zemlji. Isto velja za nemško manjšino v deželi Tridentinsko-Gornje Poadižje. To velja tudi za del slovenske manjšine v tržaški in goriški pokrajini, ki je zaščiten z mednarodnimi dogovori. Toda slovensko manjšino v Videmski pokrajini se je hotelo raznaroditi in za dosego tega cilja so se uporabila vsa sredstva: ubužanje dežele, ki je posled-

ica izseljevanja, represija in bolj ali manj nasilno ustrahovanje. Kot da to ne bi bilo dovolj, so nam vsilili še vojaške služnosti, zaradi katerih je onemogočen kmetijski razvoj in gospodarski razvoj nasploh. V Rimu se ne ve, ali se noče vedeti nič o teh vprašanih, medtem ko se deželni upravi ne prepušča pravice, da bi te stvari sama reševala. To sili ljudi v tujino (...). Uradno je treba priznati slovensko manjšino in ji z vsedržavnimi in deželnimi zakoni omogočiti, da bo živela na svoji zemlji. Menim, da zaradi tega ni treba spreminjati ustave, kot nekateri to trdijo. Mi zahtevamo, da se uresniči italijanska ustava, da se spoštuje njen člen 6 (...). Če bomo spoštovali to načelo, bomo lahko začeli resno govoriti o povratku dveh tretjin našega prebivalstva, ki je sedaj prisiljeno živeti in delati v tujini. Samo tako bo republiška in antifašistična Italija delno plačala svoj dolg in krivice, ki jih je storila temu prebivalstvu, ki je mnogo dalo, a zelo malo dobilo".²³

Ta govor je dobil svoj odmev tudi v zaključnem poročilu prof. Simoncini-ja, ki je na plenarni seji dejal: "V prvi komisiji je bilo 48 govorov, med katerimi je bilo 28 posebno zanimivih, štirje od teh pa zelo veljavni, saj so nam prikazali velike probleme, ki jih še nismo poznali: med temi naj omenim intervencijo Ada Cona".²⁴ V uvodnem poročilu o delu prve komisije je ostalo zapisano: "Gospod Cont je opozoril predsednika komisije, ministra Andreotti-ja na vprašanja slovenske manjšine v Videmski pokrajini. Ta manjšina, za razliko od podobnih slovenskih etničnih skupin v goriški in tržaški pokrajini, ne uživa nobene zaščite s strani mednarodnih pogodb, njena osnovna kultura, politične in ustavne pravice pa so vsak dan teptane, kar sili dobršen del prebivalstva k izseljevanju. Potrebno je uradno priznanje statusa te manjšine s strani vlade ter izpolnitev določila člena 6 Ustave kot nujen korak na poti k omogočanju povratka znatnega dela prebivalstva, ki je odšlo za kruhom v tujino".²⁵

Preko dosedaj omenjenih aktivnosti in preko proslave 30. obletnice osvoboditve²⁶ se počasi približujemo volitvam (tako upravnim kot političnim), ki so se vršile 15. in 16. junija. Pomembne so kot indikator za preverjanje teze, da so emigranti nosilci politične preobrazbe v emigrantskem okolju in s tem pobudniki drugačnega družbeno-gospodarskega razvoja. Tezo si velja pobliže ogledati tudi zato, ker je bila v tem desetletju ena izmed osrednjih misli politično najbolj agilnih mož iz vrst organiziranega delovanja emigrantov. To konec koncev ni nič nenavadnega, saj so na to trditev pristajali mnogi, ki so se celo na strokovnem polju ukvarjali z analizami odnosa med emigracijo in razvojem političnih usmeritev v emigrantskem okolju.²⁷ Toda že tedaj so nekateri posumili in z empirično analizo tudi dokazali negativno korelacijo med emigracijo in volilnim premikom "na levo". Tako Stefano Passigli,²⁸ ugotavlja, ko primerja porast volilnih glasov KPI z obsegom emigracije po posameznih pokrajinah, da med njima, v vseitalijanskem merilu ni pomembnejše korelacije. Celo nasprotno: porast glasov KPI

23. Govoril zastopnik Zveze Beneških emigrantov Ado Cont. Novi Matajur (Čedad) 15.-31. marec 1975, str.2

24. Velik odmev na govor Ada Cona. Novi Matajur (Čedad) 15.-31. marca 1975, str.2

25. Isti vir, str.2

26. Proslavo pod naslovom "30. obletnica osvoboditve in 30. letnica žalostne beneške emigracije", je zveza organizirala v Bulachu (pri Zuerichu) v Švici, 7 junija 1975

27. Glej v tem, na primer: G.F. Ciaurro: Movimenti migratori e scelte politiche. V.: M. Dogan, O.Petrarca (urednika): Partiti e strutture sociali in Italia. Comunita, 1968. V tem delu avtor postavlja enačbo: Emigracija volilni glasovi komunistom (KPI)

28. Stefano Passigli: Emigrazione e comportamento politico. Il Mulino, Bologna, 1969.

je največji v tistih pokrajinah, kjer je emigracija najnižja, kjer je stopnja industrializacije najvišja in kjer je bila KPI že tradicionalno volilno uspešna.

Tudi volilni rezultati na teritorju, ki so predmet naše obravnave potrjujejo obči državni trend: namreč, da je izjemno težko iskati pozitivne korelacije med emigracijo in zasukom "v levo". Empirični podatki, čeprav povsem skromni kažejo, da je prav v občinah, kjer je bil odliv delovne sile najboljše, zasidranost KD najmočnejša. Toda, kje so vzroki te privrženosti? Zakaj se ne vsaj kot revolt proti zgrešeni gospodarski politiki, ki sili ljudi v emigracijo ter se je izvrševala pod neposrednim vodstvom KD, ob istočasnem dejanskem negiranju obstoja te populacije kot narodnostne manjšine, ne kažejo rezultati v obliki odklanjanja zaupanja v KD? Odgovor na to vprašanje seveda močno presega zamišljeni obseg tega dela, vendar bi le želeli opozoriti, da zgolj in samo z dosedaj poznanimi metodološkimi pristopi ne bo mogoče postoriti mnogo. Predvsem bo potrebno uporabiti spoznanja socialne in politične antropologije ter ob njuni pomoči osvetliti pomen tradicij v političnem obnašanju, pa tudi diskutabilen pomen nekaterih dejavnikov politične socializacije - Cerkev, na primer. Za našo razpravo zadostuje temeljna ugotovitev, da med obsegom emigracije in radikaliziranjem političnih gibanj ni pozitivne korelacije. To nam potrjujejo tudi volitve v pokrajinski svet Videmske pokrajine v narodnostno mešanih občinah v enakem časovnem obdobju. In nenazadnje, morda je prav slutnja o relativni moči emigrantov v okviru Zveze beneških izseljencev botrovala precej "medvrstičnemu" pozivu volilcem te organizacije ob volitvah leta 1975: "Volitve za obnovo občinskih pokrajinskih svetov se vršijo v zelo težkem trenutku za emigrante. Zaradi ekonomske krize, ki je zajela dežele, v katerih se nahajajo, so bili mnogi odpuščeni in še mnogim grozijo, da bodo izgubili svoje delovno mesto. Tudi v predvidevanju vrnitve emigrantov je potrebno imeti takšne občinske uprave, da jim bodo zmožne dati primerno zaposlitev. Zato je naša Zveza resno zavzeta za demokratičen preobrat in za resnično obnovo občinskih uprav.

Zato pozivamo vse emigrante, da nas podprejo v tej borbi z množičnim glasom za kandidate, ki so sposobni in pripravljeni braniti interese emigrantov samih".²⁹ Če je vprašanje odnosa med emigracijo/emigranti in politično transformacijo emigrantskih okolij v mnogočem diskutabilno, je po drugi strani zagotovo res, da obstajajo pozitivne relacije med organiziranim političnim gibanjem emigrantov ter postopnim spreminjanjem odnosa deželne vlade do tega vprašnja, ki se kažejo tudi v normativnem urejanju vprašanj, ki zadevajo emigrante. Tako je deželna vlada julija 1975 sprejela dva zakona, na podlagi katerih so bili deležni delne finančne pomoči oboleli emigranti in tisti, ki so v tujini izgubili zaposlitev.

Celotna dejavnost Zveze, ki smo jo spremljali v zadnjih dveh letih, je bila verificirana in potrjena na 2.kongresu Zveze beneških emigrantov, ki se je vršil v belgijskem mestu Tamines, 1.novembra 1975 pod geslom "Za delo in pravice v Benečiji/Per il lavoro e diritti nella Slavia Friulana". Dejavnost zveze je tajnik Ado Cont strnil v tri organizacijske tipe: i/ organiziranje kulturnih akcij tako v tujini (npr. proslava 30. obletnice osvoboditve v Švici), kot v domačem okolju (npr.: Praznik emigranta v Subidu, Dan emigranta v Čedadu, srečanje narodov treh dežel na Kamenici, Sv.Barbara); ii/ organizacijsko-politično delo Zveze (npr.: srečanja s politikami tako doma kot v tujini); in iii/ politično-operativno koordinirano

29. Apel emigrantom. Novi Matajur (Čedad) 1.-15 junij 1975, str.1

delo z različnimi organizacijami emigrantov (številne konference o emigraciji) s čimer je bil problem slovenske manjšine prvič prezentiran na nivoju političnega odločanja.

Program dela v bodoče je predstavil Dino Del Medico, ki je najprej poudaril pomen oblikovanja centralnega sedeža Zveze v Čedadu kot temeljne točke za spremljanje razvojnih procesov v Benečiji in vlogo emigrantov znotraj teh, s posebnim poudarkom na oblikovanju takšnih ekonomskih temeljev, ki bodo zavrli procese emigracije. Tudi iz programskega govora je mogoče razbrati tri osnovne smeri delovanja: i/boj za priznanje narodnostnih pravic slovenski manjšini v Benečiji ob sodelovanju vseh obstoječih društev; ii/ vztrajanje na zahtevi, da je potrebno gorskim skupnostim, v katere so vključena področja, na katerih živi slovenska populacija, zagotoviti dodatna izredna sredstva za ekonomski razvoj Benečije; iii/ razmisliti o možnosti poučevanja slovenskega jezika v šolah ter boj za financiranje kulturnih, šolskih in usposabljaljajočih dejavnosti, ki jih izvajajo društva v Beneški Sloveniji.

Iz teh programskih smernic je razvidno, da je poseben poudarek dan prav etničnemu delu, ki dobiva postopoma primaren pomen zagotovo tudi zato, ker prevlada spoznanje, da je prav skozi celotno razreševanje narodnostno-manjšinske problematike mogoče uspešno odpraviti emigracijo kot specifičen vidik narodnostne diskriminacije. Toda iz tega programa veje še ena resnica; program je bil zagotovo premalo operativen, premalo so bile nakazane poti njegove realizacije, in to ne toliko "navzven" (v smislu organiziranega delovanja na politični ravni v odnosu do oblasti), kolikor "navznoter", kot iskanje možnosti znotraj same manjšine.³⁰

Oba elementa, zapisana v programu, sta dobro razvidna iz bodočega delovanja Zveze. Sintagma "razrešitev narodnostne problematike-razrešitev emigracije" je po sistemu "repetitio est mater studiorum" pridobila domicilno pravico tudi v delu političnih upraviteljev na deželni ravni. Tako je Arnaldo Pittoni, predsednik deželnega sveta, na praznovanju Dneva emigrantov 6.januarja 1976 dejal: "Za vas, beneške Slovence, je bila pot v tujino bolj grenka, kot za kateregakoli drugega prebivalca naše dežele in hkrati edina možnost za prežvljanje. Vzroke izseljevanja je treba iskati tudi v zanikanju narodnostnih pravic vaše etnične skupnosti, ki ima svoje značilnosti, navade in tradicije. To je strašen nesmisel za demokratično državo, ki se v vsej svoji dejavnosti navdihuje pri takšni Ustavi, katere načela so uresničevali naši ljudje v osvobodilnem boju. Tega vam ne pravim zavoljo tega, ker bi hotel naštevati vaše težave, niti ne zategadelj, da bi odpiral brazgotine, pač pa govorim o njih zato, ker so končno postali nanje pozorni ljudje, javni upravitelji in vsa deželna skupnost.

Vsem so namreč znane zahteve predstavnikov slovenske narodnostne skupnosti Videmske pokrajine, sporočene predsedniku dežele ter predstavnikom političnih skupin v deželnem svetu, v katerih se je jasno izoblikovala potreba, da dežela pomaga kulturnim skupinam, ki hočejo zaščititi in ovrednotiti kulturno dediščino slovenskega prebivalstva na videmskem in da podpira izobraževanje mladine v slovenščini, kar bi moralo predstavljati izhodišče za bodoče državne posege (...). Država je že predolgo časa vaš dolжник! Preveč let vas skorajda

30. Ob koncu kongresa so izvolili še novo vodstvo Zveze. Predsednik je postal Luciano Feletig, (dosedanji predsednik Marco Petrigh je postal častni predsednik), podpredsednika sta Alfredo Cicigoi iz Taminesa in Pio Cragnaz iz Subida. V najožjem vodstvu (tajništvu) sta bila izvoljena še Ado Cont kot organizacijski tajnik ter Dino Del Medico s funkcijo političnega tajnika.

obožujejo samo zaradi tega, ker ste in branite dokaze o svoji bitnosti. Vaša skupnost predstavlja element obogatitve za kulturno omikano in demokratično dediščino vse pokrajine, dežele in vse državne skupnosti (...).³¹

Tudi drugi element, povezovanje z ostalimi emigrantskimi društvi (torej delovanje "navzven"), je bil prisoten: to se je pokazalo tako v prizadevanjih emigrantov (da bi jim bilo omogočeno udeležiti se volitev v emigrantskih okoljih) kot tudi v procesu spreminjanja deželnega zakona št. 24 iz leta 1970 (zakon o emigraciji), ki se je pokazal kot povsem neadekvaten pri reševanju pereče problematike emigracije.

Toda ta že ustaljeni in tradicionalni "ritem" delovanja Zveze emigrantov je grobo in nasilno presegal katastrofalen potres 6. maja 1976, ki je na področju avtohtonih občin poleg ogromne materialne škode terjal tudi 47 življenj. Ta "dogodek", ki je v mnogočem spremenil življenje v Benečiji, je odprl tudi novo fazo v delovanju Zveze beneških izseljencev.

Potres je prizadel nad 5.700 km površin vzhodno od črte Aviano-Videm - Corno di Rosazzo, ki je bilo porazdeljeno na 137 občin, v katerih je prebivalo skoraj 600.000 oseb. Smrtnih žrtev je bilo 989, tri tisoč oseb je bilo poškodovanih. Skoraj 100.000 oseb je ostalo brez bivališča, saj je bilo potrebno ponovno zgraditi 18.000 bivališč, 75.000 bivalnih enot pa obnoviti. Skupna materialna škoda je znašala (po cenah iz leta 1977) 4.500 milijard lir.

Dotedanja italijanska teorija in praksa odpravljanja posledic velikih naravnih katastrof je prinašala vedno negativne rezultate. Ta teorija je izhajala iz prepričanja, da zgradb, ki jih je poškodoval potres ni mogoče obnoviti s primerno stopnjo varnosti. Zato jih je potrebno dokončno porušiti, na njihova mesta pa postaviti začasna bivališča, ki se postopno pretvorijo v trajna. Primeri takšnega pristopa so vidni v Messini, Reggio Calabriji, Avezzanu in predvsem v Belice. Tu je bil upeljan še model ponovne urbanizacije oškodovancev v obliki satelitskih urbanih zaselkov v bližini večjih urbanih centrov.

Podobna teorija je v začetni fazi obnove prevladala tudi v Furlaniji. Pod vodstvom Ravnateljstva za javna dela v Trstu in v skladu z odločbami pristojnega Ministrstva, se je prava vojska strojev zagrizla v korenito odpravljanje dragocenih zgodovinskih zgradb Furlanije v Huminu, Pušji vasi, Artegna, Buji, Osoppo, itd. Tej usodi ni uspelo uiti niti nekaterim slovenskim vasem; Ažli na primer, vasici na skrajnem zahodnem robu slovenskega poselitvenega prostora, ki je bila v celoti porušena. Na tem prostoru pa je zraslo brezoblično naselje povečini montažnih hiš. Osnovna filozofija je torej bila: poškodovana področja izprazniti, prebivalce pa dokončno preseliti v na novo zgrajen "central urban system", ki naj bi ga zgradili severno od Vidma.

Pogoji za uresničitev te "katastrofe v katastrofi" so bili realni tudi zato, ker je bila socialna in politična struktura Furlanije močno podobna situacijam na ostalih področjih Italije, ki so jih prizadele naravne katastrofe.³²

a/ Furlanija je predstavljala ozemlje v razvoju na obrobju italijanske države, za katero je bila značilna razpršena industrializacija in majhnost posameznih podjetij;

b/ obsežna gorata področja s karakteristikami nerazvitosti in močnih emigrantskih procesov;

31. Veličasten "Dan emigrantov" v Čedadu. Novi Matajur (Čedad) 15-31. januar 1976, str. 1-2

32. O tem podrobneje: Laura Bergnach, Obnova Furlanije: odprto vprašanje in perspektive. Novi Matajur (Čedad) 24. julij 1986, priloga št. 30 (340)

c/ številna majhna poselitvena središča;
 č/ izredna togost in zapletenost upravne mreže, ki ni usposobljena za razreševanje izjemnih situacij;

d/ nizka stopnja politične in gospodarske samostojnosti dežele v relaciji s centri odločanja na vsedržavni ravni;

e/ šibka enotnost na deželni ravni s poudarjenim nasprotjem med Vidmom in Trstom.

V nasprotju z mnogimi negativnimi in črnogledimi napovedmi je furlanski model popotresne obnove dokazal mnoge uspešne in pozitivne učinke, ki so bile atipične tako v dotedanji kot poznejši italijanski praksi odpravljanja naravnih katastrof.

Uspešna realizacija tega modela je temeljila na nekaterih bistvenih predpostavkah:

i/ pravočasno državno ukrepanje s posebnim pooblastilom deželni upravi Furlanije-Julijske krajine, da ona usmerja popotresno obnovo. Z odpovedjo centralističnega vodenja so sredstva dejansko dosegla titularje brez korupcije, množice posebnih interesov ter razsipništva, ki je bilo značilno za podobno prizadeta področja v Italiji;

ii/ obnovitveni model je izhajal iz nujnosti upoštevanja različnih krajevnih kulturnih posebnosti ter njihovega ohranjanja kot izhodišča za razvoj;

iii/ katastrofa v Furlaniji je bila dosedaj edina v Italiji, ki je izrazito mobilizirala znanstveno sfero (ne samo italijansko) nasploh ter družboslovce še posebej. Nič nenavadnega torej ni, da je množica empiričnih raziskav³³ sooblikovala model družbenega delovanja v obdobju po naravni katastrofi nasploh ter družbenega razvoja v Furlaniji še posebej;

iv/ precejšnja mednarodna pomoč: od prihoda prostovoljcev, preko prispevka izseljeniških organizacij do pomoči držav ter mednarodnih ustanov. Izjemno visoko mesto na lestvici držav darovalk zasedata Avstrija in Jugoslavija oz. Slovenija.

Prav pomoč Jugoslavije in še posebej Slovenije je tako pomembna in večplastna, da jo je potrebno dodatno opisati. Dejstvo je, da je italijansko prostorsko planiranje do potresa v Furlaniji povsem zanemarjalo vprašanje potresne nevarnosti. Zato je bila razumljiva nepripravljenost italijanskih strokovnjakov, da bi globalno ugotovili škodo, ki jo povzroči takšna naravna katastrofa v vseh njenih razsežnostih. Toda ob pomoči skupine makedonskih raziskovalcev iz skopske Universi Kiril i Metodij je italijanskim strokovnjakom uspelo razviti posebno teorijo obnove, ki ponuja izbire med golim popravilom zgradb in celovito protipotresno obnovo. Poimenovali so jo "teorija ranljivosti sistemov" in je pokazala zelo dobre rezultate tudi v mednarodnih razsežnostih.

33. Glej o tem na primer:

- Strassoldo R., Catarinussi B., Friuli: La prova del terremoto. Milano, Franco Angeli Editore, 1978

- Cattarinussi B., Pelanda C., Moretti A., Il disastro: effetti di lungo termine. Indagine psicosociologica nelle aree colpite dal terremoto del Friuli. Udine, Editrice Grillo, 1981

- Di Sopra L., Ness C., Pelanda C., Un modello per la ricostruzione. Milano, Franco Angeli, 1984

- Fabbro S., La ricostruzione del Friuli. Coop. Editoriale il Campo, 1985

- Geipel R., Friuli. Milano, Franco Angeli, 1979

- Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia, Terremoto 1976 (Scheda dati) Udine, 1986

- De Marchi B., La sociologia e il terremoto del Friuli. Novi Matajur (Čedad) 24. julij 1986, priloga k št. 30 (340)

Še pomembnejši je prispevek Slovenije. Najprej v obliki neposredne materialne pomoči in drugič v obliki tehnično-znanstvenih pristopov pri sanaciji poškodovanih zgradb. V osnovi je šlo za prenos tehnologije, ki jo je razvil ZRMK (Zavod za raziskavo materialov in konstrukcij) iz Ljubljane ter je bila uspešno uporabljena na Tolminskem. Pri tej obnovi so sodelovali lastniki, arhitekti, merilci-ocenjevalci, zidarji ter drugi obrtniki. Te majhne ekipe so celoten proces (od načrtovanja dalje) opravljale neposredno na terenu. Prenočevale so pri družinah, ki so utrpel škodo. Tako se je obnavljal star običaj, poznan iz preteklosti, ko so sprejemali v goste potujoče obrtnike.

Ne glede na nekatere ugovore s strani lokalnega prebivalstva, ki je v obnavljanju starih zgradb videlo predvsem elemente ohranjanja skromnega predpotresnega življenja in ne nujno potrebnih elementov narodnostne identitete, je bilo do septembra 1976 obnovljenih kar nekaj stanovanjskih enot. 15. septembra 1976 se je zemlja zopet tresla. Kljub temu, da so s pomočjo slovenske tehnologije obnovljene stavbe stale na epicentru novega potresnega sunka, so edine med splošnim rušenjem ostale nedotaknjene. Zaradi nedvomne učinkovitosti tovrstne sanacije so jo uradno prevzele tudi italijanske oblasti. Najprej je to storila vlada Furlanije-Juljske krajine (L.R. 20. giugno 1977, n.30) in nato še centralna italijanska vlada (zakon št. 457/78).

Za slovensko populacijo v Benečiji je bila ta izkušnja še dodatno spodbujevalna saj je sprožila večje zanimanje za tehnični in znanstveni razvoj Slovenije, ki je bil dotedaj obravnavan močno stereotipno in z dokajšnjo meri nezaupanja.

Popotresna obnova je bila temeljna obveznost vseh delujočih družbenih in političnih sil. Tako Zveza skupaj z ostalimi emigrantskimi organizacijami sestavlja odbor "Pro Friuli", katerega namen je bil iskanje ter distribucija pomoči, ki so jo emigrantske organizacije pridobile v tujini in še posebej v Švici. Na domačih tleh pa Zveza skupaj z ostalimi društvi Slovencev iz Benečije ustanovi poseben Koordinacijski odbor za pomoč žrtvam potresa (Comitato di coordinamento pro terremotati), ki ob sodelovanju samoiniciativno ustanovljenih vaških odborov, koordinira dejavnosti v četverkotniku država večinskega naroda - Slovenci v Videmski pokrajini - Slovenci v Goriški in Tržaški pokrajini - država matičnega naroda.

Kljub skoraj izključni usmerjenosti k tem dejavnostim, se znotraj organizacije še najdejo sile in čas za delovanje na specifičnih emigrantskih problemih. V ta sklop sodi najprej aktivnost v zvezi s sprejemom novega osnutka deželnega zakona o emigraciji (zakon št. 225, ki ga je deželni svet sprejel 7. oktobra). Koordinacijski odbor predstavnikov izseljenskih združenj je v posebnem dokumentu z dne 22. oktobra 1976 po podrobni analizi predloženega osnutka ugotovil, da so "deželni odbor in politične sile, ki sestavljajo večino, še enkrat negativno odgovorile na enotne zahteve, ki so jih izseljenska društva in sindikati postavili s predložitvjo enotnega dokumenta na seji deželne konzulte za izseljeništvu, ki je bila 13. junija lanskega leta".³⁴ V dokumentu se sicer ugotavlja, da seveda ni mogoče zanikati nekaterih pozitivnih premikov, vendar istočasno beremo, da "nova deželna norma ne priznava politične in operativne vloge izseljenskih društev in prepušča novemu odboru za izseljeništvu le obrobne pristojnosti. Praktično je bila sprejeta le zahteva, da se dosedanja konzulta preimenuje v odbor za izseljenstvo, ne da bi novemu organu zaupali pomembnejše naloge in ne da bi v njegovem okviru zagotovili izseljencem

34. Ne upošteva zahtev emigrantov in sindikatov. Novi Matajur (Čedad) 1.-15. november 1976, str.1

zahtevano večino. Poleg tega postavlja zakon kot pogoj za priznanje predvidenih pomoči, da prosilci dokažejo, da so v gmotni stiski, kar je po eni strani žaljivo za izseljence, po drugi pa dokazuje, da deželna uprava ni upoštevala diskriminacij, katerim smo bili na tem področju priča v preteklih letih".³⁵

Za predstavnike slovenske manjšine pa je še posebej pomembno dejstvo, da njihova specifična narodnostna problematika prav tako ni našla mesta v tem predlogu zakona. Zakon je bil 10.11.1976 vendarle sprejet in zaveden pod številko 59.

Še pomembnejši se zdi drugi dogodek, ki se je zgodil v tej fazi popotresnega obdobja - ustanovitev sekcije Zveze v Seraingu (Belgija) 30. oktobra. In to ne zgolj zaradi kvantitativnega širjenja organizacije, ampak predvsem zaradi novih tonov v razpravi, ki se je ob tej priložnosti razvila.

Prav ti pa so kazali na zametke nove faze v obravnavi vloge in pomena emigrantov in Zveze same. Še najbolj je to razvidno iz govora predsednika sekcije Pasquala Tomasetiga, ki je, potem ko je ugotovil povsem ignorantski odnos županov občin iz Benečije do problematike organiziranega dela emigrantstva, poudaril tale zelo pomemben vidik: "(...) Furlanija in Benečija bosta lahko obnovljeni samo, če bodo (v obnovo, op. M.K.) vključeni emigranti. Obiskati emigrante (ob tej priložnosti, op. M.K.) je bila ne samo njihova dolžnost (odsotnost županov, op. M.K.), ampak bi to bilo koristno za pričetek dialoga o bodočnosti naše zemlje, bodočnosti, v kateri moramo vsi mi odigrati pomembno vlogo, in želimo sodelovati pri obnovi."³⁶

Toda še pomembnejše se zdi nadaljevanje tega govora, saj odpira problematiko narodnostne identitete slovenske populacije v Videmski pokrajini, ki je bila dosedaj vse prepogosto obravnavana "nenivojsko", tudi preslikovana iz drugih poselitvenih področij bivanja slovenske manjšine. Takole pravi Tomasetig: "Vsak emigrant doživi krizo identitete. V določenem trenutku ne ve, kdo je, saj je ujet med dvema svetovama, med dvema civilizacijama. Pri njem se razvije niz psiholoških nasprotnosti, ki ga postavljajo v položaj negotovosti, depresije, strahu (...).

Mi smo podvrženi še bolj kompliciranemu procesu. Saj poleg pripadnosti kulturi države našega izvora, Italiji, pripadamo tudi kulturi našega naroda.

Mnogo časa smo bili samo Italijani, potem nas je nujnost združevanja v organizacijo zaradi obrambe naših pravic pripeljala do zavesti, da smo Furlani. Končno smo, zaradi objektivnih dejstev, ki temeljijo v jasno izraženih razlikah, osvojili zavest, da smo Slovenci.

Govorili smo slovensko, ohranjali smo tradicije naših dolin, vendar nismo imeli zavesti, da smo Slovenci in kaj pomeni biti Slovenec.

Ta manifestacija je za nas pomemben trenutek: je začetek procesa kulturne identifikacije in zato začetek drugačnega načina delovanja naše društvene dejavnosti, našega načina oblikovanja politike. Danes postajamo aktivni subjekti oblikovanja naše prihodnosti".³⁷

Zagotovo je v tej tezi embrio ideje, ki je nekaj let kasneje postala motto delovanja Zveze: "emigranti bistveni akterji pri razvoju Benečije", ki pa je prav zaradi

35. Isti vir

36. Discorso del presidente della sezione di Seraing Pasquale Tomasetig. Novi Matajur (Čedad) 15.-30. november 1976, str.3

37. Isti vir, str. 3

premajhne empirično antropološke analize emigrantske družbe, le skromno zaživela v realnosti.

Summary

FROM PASSIVE TO ACTIVE EMIGRATION

Observing migration processes within the Slovene minority in the province of Udine as related to the beginnings of organized associating and political activities of Slovene migrants, from the sociological standpoint we come across the following thesis: as a consequence of the first element (breaking off with emigrant society) and, above all, the second element of the migration chain (becoming part of immigrant society), the idea of associative organization matures among emigrants from Friuli-Venezia Giulia. Thus, in 1981¹ in the Swiss town of Orbe, a group of Slovene emigrants founds a society named "The Society of Slovene Emigrants from Friuli-Venezia Giulia /Associazione emigranti Sloveni Friuli-Venezia Giulia". However, the "lightness" of the sociological interpretation does not compensate for the multitude of anthropological, psychological and politological factors, the initiators of the present idea were dealing with. Unfortunately, the records of these beginnings are scarce; the hardships and problems dealt with by the authors of this idea can only be felt from the few preserved memorial outlines. Society (social) political movement therefore appeared first among the emigrant population which had a relatively permanent link with the emigrant surroundings and treated its own status as temporary. This situation is only possible if, on the place of origin of the emigration, such processes start taking place as will incite economic and social reforms necessary for the prevention of emigration and for the re-emigration of emigrants. Besides, the future concept of development should correspond to the social, cultural and ethnic outlook as well as needs of the emigrant surroundings. Speaking in general and simplified terms, the foundations of the programme, laid in the first years of functioning of the Society, successfully defied the ravages of time. The basic reason was still in the fact that the primary causes of migration processes were not abolished but only modified and materialized in a different form. This trend and above all permanent search for answers to "eternal" issues in continuously changing circumstances was adapted by the organizational structure of the society, as well as by emphasized contents of problems, and manners and ways of their resolving. Besides intensive expansion of members' basis, the first period of the society's functioning is primarily characterized by the building up of its specific identity, as well as by the search for an answer to the question whether the society be an association aiming at preservation and promotion of folklore components of identity within emigrant groups, or its connotations be also political. Despite some peoples' conviction that both issues should be separated, those prevailing at the end claimed that emigration is also a matter of political choice. Owing to a number of impeditive elements, the major part of activities of the Society in the first decade of its functioning took place outside of its autochthonous territory. Despite this fact, the activity of

1. There are different possible dates of the founding of the organization - August 30, August 31 and October 31, 1968.

the Society (Association) was most diverse and resounding: there were two congresses (the 1st Congress of the Orbe society, November 3, 1973; the 2nd Congress of the Tamines Association, November 1st, 1975), participation at regional and interstate conferences on emigration problems, cooperation in the provincial Consulta for emigration.

This, well established and traditional "rhythm" of the Association's functioning was roughly and violently interrupted catastrophic earthquake of May 6, 1976 which generated a new phase in the functioning of the Association of the Slovene Emigrants from Friuli-Venezia Giulia. The co-formation of the development processes in Friuli-Venezia Giulia shifts into the focus of interest. A number of initiatives and actions, aimed at the return of those emigrants that have acquired enterprising capacities, technical knowledge and specific qualifications with which to contribute a decisive share to the region's restoration, should primarily be ranked into this context. There are a number of reasons why the sintagm "emigrants, protagonists of the progress of Friuli-Venezia Giulia", which, in the first phase of the after-earthquake restoration, got popular among the leading political structures of the region, failed to comply with expectations. The first reason is no doubt in the awareness that great catastrophes never alter processes begun before them - they only accelerate and deepen their course. That is why the marginal status of individuals, groups, geographic areas which had been weak before the earthquake was in no way altered afterwards. Simultaneously, the earthquake accelerated the development processes begun beforehand. The restored Friuli-Venezia Giulia is the very confirmation of this discrepancy: on the one hand, quickened decay of mountaineous regions (the entire F.-V.G. being one of them), on the other hand universal progress in the Friuli plains.

The other reason was in the relatively low response of the emigrants themselves as regards their return; so in their number as in their economic and ethnically reviving role. Perhaps it was the social, economic, political and ethnic picture of the situation in the region that in time of emigration had been receiving no additional means for restoration, that represented the basic reason for the thinking and acting of emigrants - remigrant. It is therefore no coincidence that it was only emigrants - remigrants, members of the second generation, in cooperation with the stratum of younger intellectuals, that intervened in a more decisive way with the development processes of the region.